

УДК 378.02:81'243

КЛЮЧОВІ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЯК ЗАПОРУКА ЇХНЬОГО ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ

Шендерук О. Б.

У статті представлено аналіз поняття "компетенція викладача іноземної мови" в науковій літературі та зроблено власне визначення цього феномену. Дається теоретичний аналіз загальних підходів до проблеми ключових компетенцій майбутніх викладачів іноземної мови. Виділено та пояснено основні, на думку автора, статті, компетенції майбутнього викладача іноземної мови. Визначено оволодіння ключовими компетенціями як досягнення вершин професіоналізму.

Ключові слова: компетенція, компетентність, підхід, професіоналізм, майбутній викладач іноземної мови.

В статье осуществлен анализ понятия "компетенция преподавателя иностранного языка" в научной литературе и представлено авторское определение этого феномена. Продемонстрирован теоретический анализ общих подходов относительно проблемы ключевых компетенций будущих преподавателей иностранного языка. Выделены и объяснены ключевые, по мнению автора, статьи, компетенции будущего преподавателя иностранного языка. Освоение ключевых компетенций определено как достижение вершин профессионализма.

Ключевые слова: компетенция, компетентность, подход, профессионализм, будущий преподаватель иностранного языка.

The article presents an analysis of "the English Teacher's competency" notion in the scientific literature and the author's own definition of this phenomenon. A theoretical analysis of general approaches to the problem of the key English teacher's competences is provided. The key English teacher's competencies, to the author's point of view, have been defined and explained. Mastery of these competencies is considered to be achievement of the highest level of professionalism.

Key words: competency, approach, professionalism, future English language teacher.

Постановка проблеми. Проблема компетенцій та компетентностей вже з середини 70-х рр. ХХ ст. привертала увагу науковців. Термін "компетенція" в науковий обіг увів американський мовознавець Н. Хомський, а "компетентність" одним із перших вжив німецький учений Хабермас. Але дослідники ще і досі сперечаються чи є різниця між поняттями компетенція і компетентність та які ключові компетенції необхідно формувати у випускників. Про актуальність цього терміну свідчить такий факт, що у кожній третій дисертації, захищеній протягом останніх років в Україні, присутнє слово компетенція чи компетентність. На сьогоднішній день ми бачимо, що освітня парадигма змінилася з принципу адаптивності на принцип компетентності випускників, і тому ми вирішили звернутися до цієї теми задля визначення базових компетенцій викладачів іноземної мови.

Поняттю ключових компетенцій майбутніх учителів іноземних мов присвятили свої праці А. Апхазішвілі, Л. Ананьєва, С. Андрушко, О. Березюк, С. Будяк, М. Гамзаєв, І. Єгоров, Н. Заснутдинова, І. Зимня, К. Котова, Т. Новаченко, Є. Соловова, В. Філоненко, О. О. Шаламова та ін. Але й досі не існує чіткої позиції щодо понять "компетентність", "компетенція", "професійна компетентність". Немає єдиного підходу до визначення цих феноменів. Кожен із дослідників виокремлює домінуючий компонент чи співвідносить поняття з близько спорідненими.

Мета даної статті полягає у власному визначенні поняття "компетенція викладача іноземної мови", аналізі різних підходів стосовно цього феномену та

виділенні ключових, на нашу думку, компетенцій, які мають бути сформовані у майбутніх викладачів ІМ.

Виклад основного матеріалу. З самого початку хотілося б наголосити, що ми розрізняємо поняття компетентність і компетенція і визначаємо компетентність як володіння компетенціями. Аналіз наукової літератури демонструє той факт, що дослідники виділяють різні ключові компетенції, якими повинен оволодіти майбутній фахівець з іноземної мови. Так, Ю. І. Пассов відокремлює методичну грамотність, ремесло та майстерність [8].

На думку українських учених-лінгвістів, основними складовими компонентами у галузі "Іноземна мова" є три види компетенцій:

- мовленнєва;
- мовна;
- соціокультурна [5].

Дослідниця О. М. Солова до основних компетенцій учителя ІМ відносить:

- 1) соціально-психологічну компетенцію (пов'язана з готовністю до розв'язання професійних завдань);
- 2) комунікативну і професійно-комунікативну компетенцію;
- 3) загальнопедагогічну професійну компетенцію (психолого-педагогічну і методичну);
- 4) предметну компетенцію у сфері учительської спеціальності;
- 5) професійну самореалізацію [7].

У свою чергу, дослідник А. Л. Бердичевський надає перевагу лінгвістичній, лінгвокраїнознавчій, комунікативній, навчально-пізнавальній та лінгвометодичній компетенціям у підготовці вчителя ІМ [1].

За Л. А. Чередниченко, одну з ключових позицій серед компетентностей має займати полікультурна, оскільки умови багатокультурного середовища в якому буде здійснювати свою діяльність майбутній фахівець, вимагають сформованості у нього саме полікультурної компетентності, яка є складовою його професійної компетентності та здатності до ефективної самореалізації [12]. А українська науковець М. В. Ткаченко розробила модель формування професійно важливих якостей майбутніх педагогів, яка, на її думку, має складатися з наступних компонентів:

- 1) змістового, що відображає сутність та особливості професійно необхідних якостей;
- 2) операційного, в якому розкриваються технології оволодіння певними педагогічними вміннями;
- 3) ціннісного, який передбачає особистісний смисл і потребує неперервного самовдосконалення себе як професіонала [11].

Існують і інші погляди щодо цього питання. Так, деякі науковці, серед яких сучасна вітчизняна дослідниця В. Садова, до ключових компетентностей майбутніх викладачів відносить історико-педагогічну, вважаючи її рушійним чинником педагогічної культури. Внаслідок вивчення історії педагогіки та дисциплін педагогічного циклу, вважає вона, студент має змогу об'єктивно підходити до аналізу існуючих у соціально-педагогічній практиці проблем та здійснювати прогноз їхнього подальшого розвитку. Ця компетентність – це і вміння студента у практичній педагогічній роботі використовувати досвід минулих поколінь. Вона сприяє активації раціональних і гуманістично зорієнтованих методів, засобів і прийомів навчання підростаючих поколінь, розумінню взаємозалежності гуманізації навчально-виховного процесу та прогресу українського суспільства, дозволяє майбутньому вчителю поєднати наукове пізнання, онтологічний пошук із систематизацією педагогічних фактів та явищ [6].

Т. Колодько у підготовці майбутніх учителів іноземної мови наголошує на формуванні лінгвістичної, соціолінгвістичної та прагматичної компетенцій [4].

Головні погляди дослідників з питання ключових компетенцій майбутнього викладача ІМ представлені в таблиці.

Оскільки досі не існує чіткої обґрунтованої професіограми викладача, то кожен педагог, виходячи з власного бачення, прагне визначити обсяг знань,

умінь та навичок, якими повинен оволодіти студент – майбутній професіонал. Під ключовими компетенціями майбутніх викладачів ІМ ми розуміємо наступні:

- мовленнєву (комунікативну);
- методичну;
- психолого-педагогічну;
- соціокультурну;
- інформаційну.

Основні компетенції, якими має володіти майбутній викладач ІМ	Представники
Уміння застосовувати у своїй діяльності отриману інформацію, досвід колег	О. Авксентьєва
Лінгвістична, лінгвокраїнознавча, комунікативна, навчально-пізнавальна, лінгво-методична	А. Л. Бердичевський
Уміння збирати, аналізувати, інтерпретувати та працювати з великою кількістю інформації	К. Врайан
Професійно-педагогічне виховання	О. А. Зуброва, І. Лощенова, О. Максимчук, А. Ржевська
Професійна психолого-педагогічна підготовка	Є. І. Ісаєв
Лінгвістична, соціолінгвістична, прагматична	Т. Колодько
Мовленнєва, мовна, соціокультурна	С. Ю. Ніколаєва
Методична грамотність, ремесло, майстерність	Ю. І. Пассов
Лінгвосоціокультурна	О. Петров
Історико-педагогічна	В. Садова
Інформаційна	Г. К. Селевко
Соціально-психологічна, комунікативна і професійно-комунікативна; загально педагогічна, предметна, професійна самореалізація	О. М. Солова
Професійні якості, педагогічні уміння, неперервне самовдосконалення	М. В. Ткаченко
Полікультурна	Л. А. Чередниченко

Мовленнєва або комунікативна компетенція майбутніх спеціалістів вивчалася українськими дослідниками Н. Бичковою, І. Воробйовою, С. Ніколаєвою, О. Петрашук, І. Ромащенко, В. Топаловою; зарубіжними – І. Бім, Н. Гез, І. Зимня.

Комунікативний метод детально розглядав Ю. Пассов, який вказував, що процес навчання є моделлю процесу спілкування. Головна ідея комунікативного підходу в тому, що студенти педвишів, щоб стати користувачами мови, повинні здобувати не тільки граматику, лексику, фонетику, а й розвивати навички та вміння використання мовних форм для реальних комунікативних цілей. Тобто, це інтегральна якість особистості, яка поєднує в собі загальну культуру спілкування та її специфіку в професійній діяльності. Це використання мови в реальних життєвих ситуаціях. Формування і удосконалення мовленнєвої компетенції забезпечується викладанням фахових філологічних і психолого-педагогічних дисциплін.

Більшість дослідників виділяють п'ять компонентів комунікативної компетенції:

- 1) мовну;
- 2) мовленнєву;
- 3) соціокультурну;
- 4) дискурсивну;
- 5) стратегічну [2, с. 205].

Але деякі дослідники, серед яких і Л. В. Волкова, вважають, що для формування іншомовної професійної компетенції цих компонентів замало і вони пропонують ще включити до її складу прагматичну, предметну та професійну компетенції.

Методична компетенція викладача ІМ включає в себе теоретичні знання, як-от: знання основ теорії і методики навчання ІМ, знання структури змісту, засобів навчання ІМ та методологічні вміння. До них відносяться вміння орієнтуватися в різних сучасних науково-педагогічних підходах, володіння різними методичними прийомами навчання ІМ, уміння розробляти власні навчальні програми та технології з ІМ.

Існує позиція, що психолого-педагогічна компетенція має зайняти особливе місце серед інших компетенцій майбутніх викладачів ІМ. Щодо цього, то ми поділяємо думку Є. І. Ісаєва, який надає особливого значення саме цій компетенції, висувачи її навіть наперед предметної підготовки, вважаючи, що майбутній викладач зможе самостійно оволодіти предметом. Він зазначає, що майбутньому педагогові необхідний комплекс знань про педагогічну діяльність.

Великий потік інформації, взаємовплив культур надає особливого значення соціокультурній компетентності майбутніх викладачів ІМ і ми погоджуємось з Г. В. Єлізаровою, яка зазначає: "Соціокультурна компетенція є передусім знанням системи універсальних культурних цінностей, рідної культури та культури мови, яка вивчається, форм і засобів їх прояву; знанням принципів взаємодії культурних уявлень і норм при зіткненні представників різних культур" [3]. Серед досліджень даної компетенції найбільш глибоко, на нашу думку, вивчається її зміст у працях О. Петрова, який зазначає, що розвиток концепції соціокультурної компетенції припадає на 1980–1990 роки. На думку О. Петрова, "лінгвістичний компонент зумовлює готовність і здатність майбутнього вчителя іноземної мови одержувати з мовних і мовленнєвих одиниць із національно-культурною семантикою специфічну національно-історичну та культурологічну інформацію й уміння використовувати її у міжкультурній комунікації, вибудовувати іншомовну поведінку, організовувати педагогічну діяльність" [9, с. 60]. Посилаючись на О. Петрова, ми виділяємо три основні аспекти соціокультурної компетенції:

- 1) лінгвокраїнознавчі знання та вміння;
- 2) соціально-психологічні знання про країну, особливості мовленнєвої та немовленнєвої поведінки;
- 3) культурологічні знання та вміння [9, с. 53].

Оскільки професіоналізм майбутнього викладача ІМ включає здатність до безперервного навчання і самонавчання, то в такому контексті ми надаємо великого значення інформаційній компетенції, яка сприяє ефективності самоосвіти та робить можливим формування нового інформаційного світогляду. Інформаційна компетентність по-різному трактується дослідниками: як індивідуально-психологічне утворення на підґрунті інтеграції теоретичних знань та умінь в області інноваційних технологій і певного набору особистісних якостей (О. Б. Зайцева); як активне знання способів отримання і передачі інформації та володіння сучасними інформаційними технологіями в освіті (Т. А. Ткачук); як інтегративна якість особистості, яка є результатом відображення процесів відбору, засвоєння, переробки інформації (С. В. Трішина, А. В. Хуторської); як ключова, навіть суперкомпетентність людини XXI століття (Г. К. Селевко). У вузькому значенні інформаційна компетенція пов'язана з умінням використовувати нові інформаційні технології, а в широкому – це уміння здійснювати аналітичну переробку інформації, використовуючи як традиційні, так і нові технології. Більшість науковців наголошує, що цю компетенцію необхідно "вирощувати" (І. Б. Котова, Г. В. Мішеніна). Важливість інформаційної компетенції полягає ще і в тому, що вона дозволяє особистості розвиватися, удосконалюватися, самовдосконалюватися та самореалізуватися та створює нові компетентності в суміжних площинах.

Висновки. Отже, існує багато поглядів та думок стосовно ключових компетенцій майбутніх викладачів ІМ. На основі вивченої літератури, присвяченої питанню компетенцій, ми виділяємо наступні п'ять ключових компетенцій викладачів ІМ:

- 1) мовленнєву (комунікативну);
- 2) методичну;

- 3) психолого-педагогічну;
- 4) соціокультурну;
- 5) інформаційну.

Опанування цими компетенціями – це і є, на нашу думку, досягненням вершин професіоналізму.

Література

1. Бердичевский А. Л. Концепция подготовки учителя иностранного языка / А. Л. Бердичевский // Иностранные языки в школе. – 1990. – № 4. – С. 94–100.
2. Волкова Л. В. Формування іншомовної комунікативної компетенції у контексті професійної підготовки майбутніх фахівців / Л. В. Волкова // Проблеми гуманізації навчання та виховання у вищому закладі освіти : збірник статей за матеріалами науково-практичної конференції ІХ Ірпінських міжнародних науково-педагогічних читань 26–27 травня 2011р. – Ірпінь, 2011. – 479 с. – Ч. 1. – С. 201–207.
3. Елизарова Г. В. Культура и обучение иностранным языкам / Г. В. Елизарова. – СПб. : КАРО, 2005. – 352 с.
4. Колодько Т. Методологічний аспект професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя іноземної мови / Тетяна Колодько // Рідна школа 2007. – № 1. С. 48–50.
5. Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах : підручник / кол. авторів під керівн. С. Ю. Ніколаєвої. – К. : Леніт, 1999. – 320 с.
6. Садова В. Історико-педагогічна компетентність як передумова формування педагогічної культури майбутнього вчителя / Віта Садова // Імідж сучасного педагога. – 2011. – № 4 (113). – С. 5–8.
7. Соловова Е. Н. Аттестация преподавателей иностранного языка в контексте развития системы непрерывного педагогического образования / Е. Н. Соловова, В. В. Сафонова, К. С. Махмурян // Первое сентября. – 2002. – № 4. – С. 6–9.
8. Пассов Е. И. Культуросообразная модель профессиональной подготовки учителя: философия, содержание, реализация / Е. И. Пассов // Иноземні мови. – 2002. – № 4. – С. 3–18.
9. Петров О. Лінгвосоціокультурна компетентність майбутніх учителів іноземних мов як педагогічне поняття / О. Петров // Рідна школа. – 2008. – № 6. – С. 52–54.
10. Петров О. Опанування лінгвосоціокультурної компетентності майбутніми вчителями іноземної мови: теоретичний аспект / О. Петров // Рідна школа. – 2010. – № 3. – С. 58–61.
11. Ткаченко М. В. Розвиток професійно необхідних якостей майбутніх учителів у процесі педагогічної підготовки / М. В. Ткаченко // Наука і освіта. – 2007. – № 1–2. Серія "Педагогіка". Науково-практичний журнал Південного наукового центру НАПК України, Одеса. – С. 188–190.
12. Чередниченко Л. А. Технологія формування полікультурної компетентності майбутнього вчителя в процесі професійної підготовки / Л. А. Чередниченко // Професіоналізм педагога в контексті Європейського вибору України : матеріали міжнародної науково-практичної конференції "Професіоналізм педагога в контексті Європейського вибору України", 22–23 вересня 2009. – Ч. 2. – С. 170–173.